

FORMATION OF PATRIOTIC VALUES IN GEOGRAPHY AND ECONOMY TRAINING IN THE FIRST STAGE OF UPPER – SECONDARY EDUCATION

Abstract: The development of a person's value system is of extreme importance in the liberal world in which we live. In the childrens training it is important to pay attention not only to the key competences but also to the development of skills and attitudes (values). The school subject Geography and Economics provides an extremely good opportunity for the formation of different types of values, including patriotic ones.

Author information:

Gergana Hristova

PhD student

Konstantin Preslavsky University of Shumen

✉ gerganagristova1982@abv.bg

🌐 Bulgaria

Keywords:

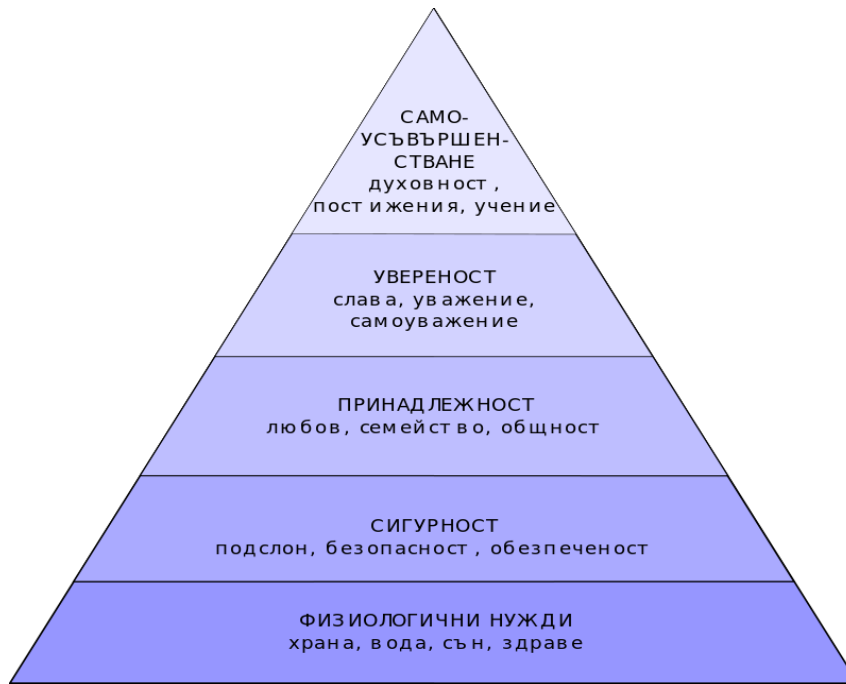
values, value relations, value orientations, patriotic values

Днес учениците се изправят пред решаването на голям брой предизвикателства и правят своя осъзнат избор на базата на своята ценностна система и важните обществени ценности. Защо ценностите са толкова важни за определяне на сегашното и бъдещото им поведение като граждани на съвременното общество? Защо патриотичните ценности определят националната принадлежност на младите хора? Защо те се явяват едни от най-важните ценности, които формира обучението по география и икономика?

Това са част от въпросите, на които търсим отговор чрез *целта на настоящата разработка*: да се посочат основните теоретични постановки, свързани с ценностите и да се даде вариант на система от патриотични ценности, които да се формират в гимназиален етап чрез обучението по география и икономика.

Теоретични постановки

Според американският психолог Ейбрахам Маслоу различните потребности са свързани помежду си по йерархичен начин, по ред на сила и приоритет. Безопасността например е преобладаваща или по-силна, по-належаща, по-жизнена от любовта и нуждата от храна, обикновено е по-силна от двете. Освен това, всички тези основни потребности могат да се считат за прости стъпки по пътя към обща самоактуализация, и всички те могат да бъдат причислени към ценностите [5]. Всичко това той е изразил в един графичен модел, придобил популярност като „Пирамидата на Маслоу“ (Фиг. 1).

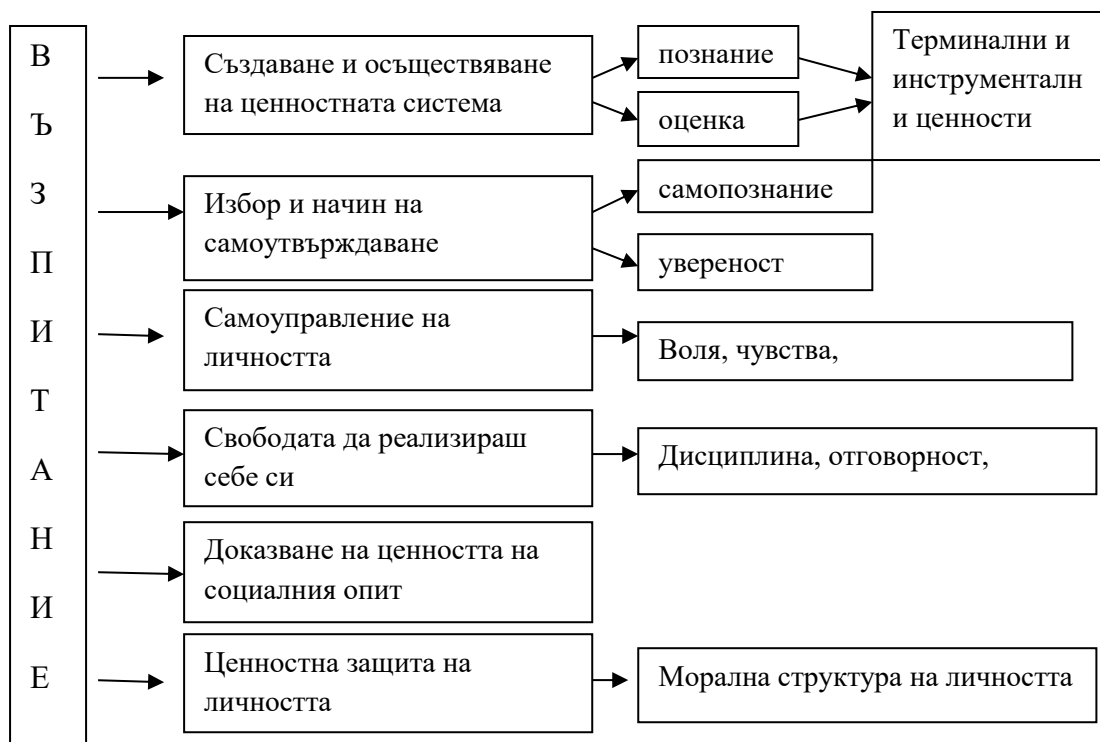
Фигура 1. *Пирамида на Маслоу*

Следователно ако понятието *ценност* отразява социалното значение на определени материални и духовни реалности, то понятието *ценностно отношение*, отразява личностния смисъл, който тези реалности придобиват, благодарение на позитивната субективна оценка. Ценността е потенциално ценностно отношение, което възпитанието превръща в действителност. Разликата между понятията *ценностно отношение* и *ценностна ориентация* пък, изглежда трябва да се търси в степента на сформированост на ценностното отношение, естествено следващ етапа на познание на социалните ценности [2].

Ценностното отношение изпълва философията с патос, който ѝ дава смелост и сили да твърди категорично, че тя твори един съвършен, идеален свят, без значение каква ценност господства в него. Теорията става аксиологична, ценностно определена, тъй като организира знанието според ценностите. Те задават мястото на човека в света и в обществото, което от своя страна определя отношенията човек с човек, между човека и природата, на човека със самия себе си [1].

За постигането на тази цел е необходимо трансформация на определени качества, умения и способности на личността в ценностни отношения, което е възможно да се постигне чрез възпитанието на подрастващите. Всяка човешка дейност развива дадени умения и навици, затова и основната дейност на училището е учебно-възпитателната. В последните десетилетия обществото и в частност семейството изцяло разчитат на училището да възпитава учениците чрез образователния процес. Възпитанието е незаменима част от образованието в училищна възраст, като се реализира чрез формиране на ключови компетентности въз основа на знания, умения и отношения. Знанията са по-скоро свързани със съдържателното измерение на натрупания опит, уменията и навиците. Чрез тях от една страна се показва приложението на знанията, а от друга – равнището на усвояване на действията от отделната личност. Развитието на уменията има статус на средство за постигане на образователните цели. Автентичното възпитателно съдържание се намира в третия компонент на компетентностите – отношения. В контекста на отношенията са понятията като нагласи, ценности, мотиви, проявявани в поведението на личността [6].

За да се постигнат целите на училищното възпитание е необходимо образованието да се насочи към формиране на отношения - ценности, нагласи, мотиви, насочени към развитие на личността като индивидуалност и член на обществото. Ценности трябва да присъстват както в целите на възпитанието, така и в процеса на обучение. Според Милтън Рокич ценностите, свързани с целите се наричат *терминални*, а ценностите свързани със средствата – *инструментални* [8].

Фигура 2. Основно съдържание на емпиричните аспекти на възпитанието (по Колишев, 2000)

Терминални ценности са целите на образованието, формулирани в чл. 29 от Конвенцията на ООН за правата на детето:

1. Развитие на личността на детето, талантите и умствените и физическите му способности, във възможната най-голяма степен;
2. Развитие на чувство на зачитане на човешките права и основни свободи;
3. Развитие на чувство на уважение към родителите, към неговата собствена културна идентичност, към езика и ценностите, към националните ценности на страната, в която живее детето и на страната, от която може да произхожда, и към цивилизациите, различни от неговата собствена;
4. Подготовка на детето за отговорен начин на живот в свободно общество, в дух на разбирателство, мир, толерантност, равноправие на половете и дружба между всички народи, етнически, национални и религиозни групи и туземно население;
5. Развитие на чувство на уважение към природната среда [3].

Определяйки самия човек като ценност с неговата многоплановост от личностни качества, които започват да се изграждат още в детска възраст, педагогическата наука се стреми да осигури необходимите средства, методи и похвати за запазването и усъвършенстването на тази ценност. Поради тази причина педагогът трябва да определи кои ценности е необходимо да се развият у подрастващите и да работи целенасочено в тази посока, използвайки базиран на ценностите подход [4].

След като установихме какво е мнението на отделните автори за ценностите, поставихме този въпрос при анкетиране на ученици от 8, 9 и 10 клас преди провеждане на педагогически експеримент за формиране на ценности в географското образование в гимназиален етап:

Посочете, какво означава за Вас понятието „ценност“:

А) Човешкото, социално и културно значение на определени явления от действителността;

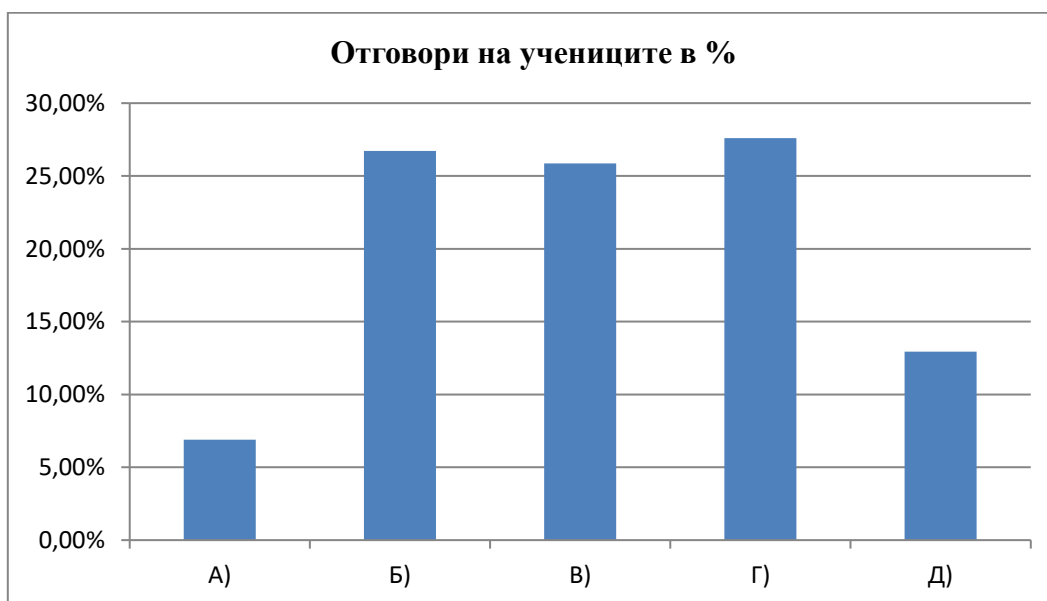
Б) Важни и трайни убеждения или идеали, споделяни от хората за това какво е добро или лошо, желателно или нежелателно, правилно или неправилно;

В) Приоритетите на хората за това как да живеят живота си (в личен план, служебен план, във всякакъв план);

Г) Връзката между индивида и онова, което е от основно значение за него в живота му;

Д) Онези явления в природата и обществото, които имат някаква стойност за човека;

Учениците дават различни отговори, посочени на Фиг. 3.

Фигура 3. Резултати от отговорите на учениците за същността на понятието „ценност“

Най-голяма част от тях 27,59% посочват, че понятието ценност е „връзката между индивида и онова, което е от основно значение за него и живота му“, а 6,90% смятат, че ценност е „човешкото, социално и културно значение на определени явления от действителността“. Поради разнобоя в получените отговори си поставихме основна задача при

бъдещия експеримент да се създадат условия за формиране на съдържанието на понятието „ценност“, като подробно и в детайли да се анализират неговите основни характеристики.

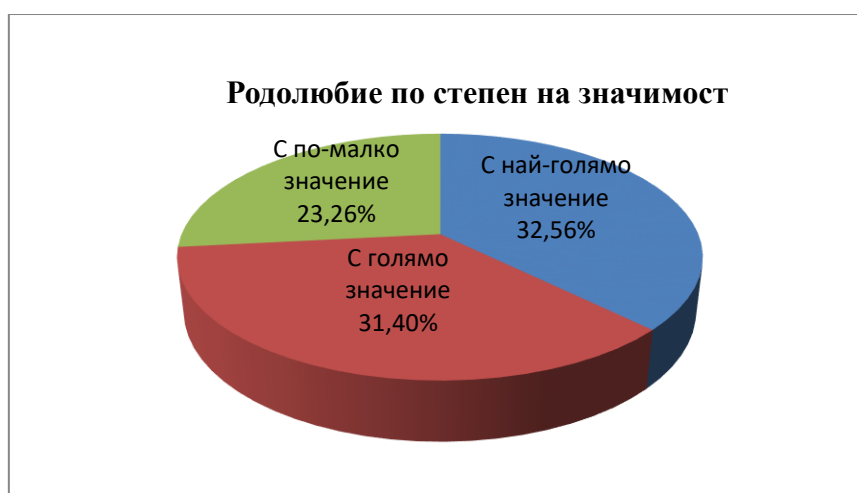
За разработване на системата от ценности в педагогическия експеримент приемаме, че ценностите в географското образование могат да се обособят в три групи: общочовешки, национални и географски. Общочовешките ценности присъстват в почти всички аксиологични модели, а националните и географски ценности все още не са достатъчно изследвани [9].

Отново в същата анкета за изясняване на проекто-системата от ценности в експеримента зададохме на учениците въпрос включващ 17 различни ценности, които според тях се причисляват към по-горе посочените три групи ценности и които могат да бъдат формирани чрез обучението по география и икономика. На учениците е поставена следната задача: „**Посочете ценностите, които могат да се формират чрез обучението по География и икономика. (подберете до 9 ценности)**” фиг. 4

№	Ценности	№	Ценности
1.	Добродетелност	10.	Честност
2.	Духовност	11.	Отговорност
3.	Дълг	12.	Уважение
4.	Здраве	13.	Взаимопомощ
5.	Образование	14.	Толерантност
6.	Целомъдрие	15.	Родолюбие
7.	Сигурност	16.	Лична свобода
8.	Мир	17.	Опазване на природата
9.	Материални блага		

Фигура 4. Таблица на ценностите, които могат да се формират чрез обучението по География и икономика

74,14 % от анкетираните смятат, че *Родолюбието* е ценност, която би могла да се формира чрез обучението по География и икономика, а 32,56% от тях отбелязват *Родолюбие* като ценност с най-голямо значение за тях.

Фигура 5. Резултати от отговорите на учениците, относно Родолюбието по степен на значимост

Следователно патриотичните ценности изразени чрез родолюбието, което се явява любов към корените на рода, но и любов към социалната организация, в която човек участва и към българското общество и държава са едни от най-важните важните за учениците. Родолюбието е свързано и с други ценности – дълг, отговорност, достойнство, уважение, духовност и други. Родовата памет ни прави истински българи и патриоти, но и ни кара да милеем за родината си. Точно чрез формиране на такива патриотични ценности, човек ще е полезен не само на себе си, но и на целия род, респективно и на държавата си.

Много добри съдържателни основи за формиране на патриотични ценности могат да открият в курса по География и икономика в 10 клас, поради факта, че този курс на обучение е свързан с изучаването на *География на България*. За реализиране целта на настоящата разработка предлагаме отделни варианти на дейности, които се явяват част от система за формиране на патриотични ценности при обучението по география на България.

Още в първият раздел „*Географско положение и граници на България*” откриваме следните възможности за формиране на патриотични ценности при прилагане на различни методи като:

- **Дебат** на тема: *България – водеща сила в световното културно наследство*

- **Проект** на тема: *Обектите в България под закрилата на ЮНЕСКО*

Формирането на патриотични ценности може да продължи и в следващите раздели:

- Природна среда на България. Природни компоненти.;
- Природна среда на България. Природни области.;
- Население на България.

Единият от вариантите на тематичното обвързване на процеса на формиране на патриотични ценности е чрез прилагане на дискусия към раздел „**Население на България**“ в урочната единица „*Брой, разпределение и движение на населението в България*” на тема: „*Кои от постиженията на българската нация ни/не ни дават основание да се чувстваме горди, че сме българи?*“. Методическите изисквания на реализиране на дискусията съчетават дейности обединени в следните етапи:

1. *Организационен момент (3-5 минути):*

- ✓ **тук е необходимо създаването на подходящата обстановка и емоционално-психическа нагласа у учениците;**
- ✓ **учителят разделя класа на групи;**
- ✓ **избор на говорител на всяка група.**

2. *Въведение (2-3 минути):*

- ✓ **поставяне на темата, целта и задачите на дискусията;**
- ✓ **мотивираща се необходимостта защо се използва именно този метод.**

3. *Основен момент в провеждането на дискусията (22-25 минути):*

- ✓ **представяне, аргументиране, защита на различни схващания.**

4. *Обобщение. Оценка на резултатите от дискусията (3-5 минути):*

- ✓ **изводи, достигане до истината по дадения проблем;**
- ✓ **оценка на постигнатите резултати от класа като цяло и от отделните ученици.**

Дискусията като учебен метод има редица **предимства**, които са основание за нейното включване в този експеримент:

- ✓ **развиват се важни *интелектуални умения и способности*;**

- ✓ проява на **оценъчно отношение**, за формулиране и аргументиран **предположения, становища**;
- ✓ за ясно, точно и логически издържано **изразяване**;
- ✓ изграждат се **качества** на личността като етичност, толерантност, отговорност, родолюбие и съзнателност;
- ✓ стимулира се **активно** участие в учебната дейност и творческото мислене [7].

Аргументите, които бяха представени по време на дискусиата от отбора защитаващ постиженията на българската нация бяха изключително силни. Бяха дадени следните примери:

- ✓ Постиженията на българските спортисти;
- ✓ Българската азбука – кирилицата, създадена от Светите братя Кирил и Методий;
- ✓ Lactobacillusbulgaricus, или млечно-киселата **бактерия**, която предизвиква ферментацията, необходима за получаване на българско кисело мляко. Открита е през **1905** г. от българския микробиолог **Стамен Григоров**.
- ✓ Създаването на първия компютър Atanasoff-BerryComputer -дело на Джон Атанасов, март 1939 година;
- ✓ Създаването на „космическата храна“, която е дело на българските учени от **Института по криобиология и лиофилизация**;
- ✓ Създаденият модел на дигитална говореща книга за незрящи от **Лъчезар Цветанов от София**, който учи в САЩ;
- ✓ Създаването на въздушните възглавници от инж.Асен Йорданов;
- ✓ Българският фолклор, славещ страната ни по света;
- ✓ Валя Балканска и песента ѝ „Излел е Делю Хайдутин“, която от 1977г. звучи в Космоса;
- ✓ Нина Добрев – известна канадска актриса от български произход.

Друг вариант на дейност, за който смятаме, че е подходящ за формиране на патриотични ценности е разработването на **есе**. В 10 клас при изучаване на раздел „Население и селища“ след урочната единица „Структура на населението“ на учениците беше поставена задача, да разработят есе на тема: „Бих ли емигрирал от България?“. Отговорите, които представят учениците, схематично са представени на фигура 6.

Фигура 6. Обобщени отговори на учениците при писане на есе

29,41 % от учениците потвърждават желанието си да напуснат България и защитават тезата с аргументи свързани с:

- ✓ По-добра работа, по-добро място за живеене и по-голямо заплащане в чужбина;
- ✓ По-добро образование в чужбина;
- ✓ По-добра възможност за професионална реализация извън България;
- ✓ Лошото здравеопазване и образование в страната ни;
- ✓ Липсата на работни места у нас;
- ✓ Влошаващите се с всяка изминала година социално-икономически условия за живот в България.

За радост обаче, 70, 59 % от учениците дават категоричен отговор, че небиха напуснали родната си страна. Някои от доводите са:

- ✓ България е моят дом, моята подкрепа, моя майка и моя любов.
- ✓ На запад престъпленията са повече. При нас може и да има корупция, но няма масови стрелби в училища, при които се вземат животите на бъдещето.
- ✓ Никъде другаде не бих била така щастлива, както в родната България с нейната богата природа и разнообразен фолклор, култура, традиции и обичаи.
- ✓ Аз ще остана в България за да се боря, тя да бъде добър дом за моите деца.
- ✓ Нашата малка страна има нужда от млади и ентузиазирани българи. Аз ще остана в България. Направете го и Вие.
- ✓ Не бих емигрирала от красивата ни държава, не бих станала „робиня” другаде. Всичките си възможности бих вложила тук, за да може да се подобри живота в България, за да стане предпочитано място за живот.
- ✓ Малцина разбират какво притежава България. Тя е един чудесен и непознат свят, който тепърва ще ни се разкрива. Не е нужно да обикаляш целия свят, ние живеем в страната изобилстваща от красиви и значими природни и културно-исторически обекти.
- ✓ Живеем в свободна държава, всеки има право на избор, но не трябва да забравяме, че заедно можем да постигнем много, можем да изградим добро бъдеще за нас и поколенията след нас, ако останем в България, тук, в тази малка, но красива страна.
- ✓ Когато като мен си прегърнал идеята на неподправения възрожденски патриотизъм, пречупил си я през призмата на своето мислене и си я доразвил, то никога няма да емигрираш – ще се бориш за родината и ще умреш с гордост, че си „чедо българско”.

В заключени можем да обобщим:

- Ценностите са важни за възпитанието и когнитивното развитие на учениците и трябва да се търси тяхното място в процеса на обучение по отделните учебни предмети.

- В обучението по география и икономика следва да се формират три основни групи ценности: общочовешки, национални и географски.

- Патриотичните ценности, изразени чрез, които се явяват част от националните ценности са едни най-важните ценности за учениците.

- Посочените варианти на дейности и резултатите от тяхното провеждане категорично потвърждават необходимостта от търсене на идеи и намиране на методи за тяхното реализиране за проектиране на патриотични ценности в обучението по география на България в десети клас.

Процесът на възпитание представлява превръщане на конкретни качества на личността, на умения и способности, на дейности и състояния на духа, тоест на социално значими ценности, в ценностни отношения, които притежават личностен смисъл. Чрез обучението по география и

икономика могат да се формират ценности у подрастващите, от които зависи бъдещето на България.

References:

1. Kyuchukov, L., Sivilov, L., Denkov, D., Filosofiya, Sofiya, 1993
2. Kolishev, N., Empirichno vŭzпитание, Varna, 2000
3. Konventsiya na OON za pravata na deteto, izdanie na BNK na UNICEF i mezhdunarodna fondatsiya „Sv. Sv. Kiril i Metodii ”, 20 noemvri 1989g., s.12 -13
4. Lavcheva, V., Prilagane na cennostnia podhod pri formuliraneto na vazpitateľni celi v uchilishte // Spisanie na SU za obrazovatelni izsledvania, 2013, №2, s.52 -58
5. Maslow, Ab., „A Theory of Human Motivation”, Psychological Review, 1943, Vol. 50 #4, p. 370 – 396
6. Proekt „Strategiya za vŭzpitatelna rabota v obrazovatelni institutsii /2019-2030g./“ „Ministerstvo na obrazovaniето i naukata, Sofiya, 2019
7. Radev, P., Obshta didaktika, Plovdiv, 2014
8. Rokeach, M. The Nature of Human Values, NY, Free Press, 1973
9. Vladeva, R. Vazmozhnosti za formirane na tsennosti w geografskoto obrazovanie wi zwanklasna sreda.//Sb. UBILEINA MEJDUNARODNA KONFERENCIYA 50 GODINI VTU, SEKCIYA ISTORICHESKI FAKULTET, Veliko Tŭrnovo, 2015, s. 268 - 274